

'Gekochte goodwill' en zelfgevormde goodwill

Dr. R.P.C. Cornelisse

Inleiding

In dit opstel zal een lans gebroken worden voor het vervangen van de traditionele term 'gekochte goodwill' door 'positief activeringsverschil'. Vervolgens zal aandacht worden geschonken aan de bedrijfseconomische en fiscale behandeling van zelfgevormde goodwill. Daarbij zal tevens ingegaan worden op het belang van het onderscheid tussen gekochte goodwill en zelfgevormde goodwill. Tenslotte zal in dit opstel ingegaan worden op de afschrijvingsproblematiek van de gekochte goodwill.

1 'Gekochte goodwill'

Een onderneming bestaat uit een complex van elementen, zoals gebouwen, voorraden, debiteuren, crediteuren, relaties met afnemers, leveranciers, werknemers, kortom een geïntegreerd geheel van allerlei elementen (vastbaar en niet-vastbaar). De waarde van deze onderneming zal bepaald worden door de rentabiliteit (winstgevendheid) van het complex. Na overdracht van een onderneming ziet de koper zich genooddaakt in het kader van de activering van de overnameprijs alle samenhangende elementen van de onderneming te activeren en van een bepaalde waarde te voorzien. In het ideale geval zou de koper alle samenhangende elementen van de onderneming kunnen benoemen en van een waarde kunnen voorzien. In dat geval vindt naast activering c.q. passivering van de gebruikelijke activa en passiva ook activering plaats van feitelijkheden zoals relaties met afnemers, goed personeelsbestand, goede naam en dergelijke. Vervolgens kan de

waarde van al die verschillende elementen bepaald worden aan de hand van ieders bijdrage aan de rentabiliteit van de onderneming (het complex). Kortom van elk bestanddeel wordt de indirecte opbrengstwaarde bepaald. Bij het benoemen van alle elementen waaruit een onderneming bestaat en een juiste waardebepaling op basis van de indirecte opbrengstwaarde, zal op de balans de term goodwill niet verschijnen. Het zal veelal echter onmogelijk en onpraktisch zijn alle verschillende feitelijkheden in de vorm van een goede naam, relaties en dergelijke te benoemen. In dat geval kan het geheel van al die onbenoembare feitelijkheden aangeduid worden met een term zoals goodwill. Na deze gevolgtrekking moet echter tevens geconstateerd worden dat het onmogelijk is de indirecte opbrengstwaarden van alle verschillende onderdelen – inclusief goodwill – van een onderneming te bepalen. Dat leidt tot het belangrijke gevolg dat indien de verschillende onderdelen van een onderneming, ditmaal met uitzondering van de goodwill, gewaardeerd worden aan de hand van bijvoorbeeld de vervangingswaarde, aan de met de term goodwill aangeduide overige elementen van een onderneming niet alleen hun eigen waarde wordt toegerekend doch ook alle waarderingsverschillen van die onderdelen van een onderneming die niet tegen hun indirecte opbrengstwaarden zijn gewaardeerd doch bijvoorbeeld met behulp van hun vervangingswaarden. Kortom in de waarde van de goodwill is alsdan niet uitsluitend de eigen waarde besloten doch tevens alle waarderingsverschillen (zowel positief als negatief) van de

Dr. R.P.C. Cornelisse, fiscaal-econoom, is vanaf 1984 als medewerker aan de vakgroep Belastingrecht van de Universiteit van Amsterdam verbonden. Sedert 1987 is hij tevens als belastingadviseur werkzaam in Amsterdam.

overige onderdelen van de onderneming die niet met behulp van de indirecte opbrengstwaarde zijn gewaardeerd (Reg S. Gynther, 1969, Malcolm C. Miller, 1973). Indien met goodwill wordt aangeduid alle verschillende omstandigheden en feitelijkheden die onderdeel vormen van een onderneming doch die niet afzonderlijk te activeren zijn, leidt het vorenstaande tot de gevolgtrekking dat ten aanzien van gekochte goodwill onmogelijk is de waarde van dat samenstel van voorschreven factoren te bepalen. Anders gezegd, begrip en waarde van gekochte goodwill kunnen niet met elkaar verenigd worden. Met betrekking tot de zelfgeformde goodwill kunnen begrip en waarde wel met elkaar in overeenstemming worden gebracht. Indien de kosten voor het vormen van onzelfstandige onderdelen van een onderneming worden geactiveerd, bestaat in zoverre wel een overeenstemming tussen het begrip goodwill en de waarde van de goodwill (namelijk de historische kosten). Daarbij past echter wel de kanttekening dat bij een activering van zelfgeformde goodwill, die goodwill veelal slechts betrekking zal hebben op een aantal specifieke onzelfstandige onderdelen (goodwillfactoren) van een onderneming.

Na deze conclusie staan met betrekking tot gekochte goodwill twee wegen open. Ten eerste: het handhaven van de term goodwill onder erkenning van de omstandigheid dat een passende waarde niet kan worden bepaald. Ten tweede: de vervanging – in relatie tot gekochte goodwill – van de term goodwill door een andere term waarbij begrip en waarde wel met elkaar in overeenstemming zijn. Daarbij wil ik in dit verband als suggestie aan de hand doen daarvoor de term 'positief activeringsverschil' te gebruiken. De waarde hiervan bedraagt het positieve verschil tussen het bedrag van de overnameprijs van een onderneming en de reële waarde van de overgenomen onderscheidbare activa en passiva. Naast de theoretische problemen ten aanzien van het begrip gekochte goodwill en de waarde van goodwill, kan mijn suggestie mogelijk een eind maken aan de talloze (vruchteloze) pogingen het begrip goodwill te definiëren. Tevens wordt daarmee de indruk weggenomen als zou 'goodwill' de

oorzaak vormen van de overwinstcapaciteit, terwijl juist alle samenhangende onderdelen van een onderneming bijdragen aan de overwinstcapaciteit van een onderneming. De door mij gedane suggestie, inhoudende de vervanging van de term 'gekochte goodwill' door 'positief activeringsverschil' heeft met name gevolgen voor de afschrijvingsproblematiek. Aangezien 'positief activeringsverschil' slechts een rekengrootheid vormt, kan de beste matching tussen kosten en opbrengsten in dit verband gevonden worden door het afschrijven aan de hand van de 'the present value of future revenue method' (Yang, pp. 202–205). In het kader van de fiscale winstbepaling kan in dit verband nog worden opgemerkt dat als gevolg van deze vervanging de mogelijkheid van het afschrijven aan de hand van een vast percentage van de boekwaarde wordt verruimd. Anderzijds zal in dat geval door aan de vennootschapsbelasting onderworpen lichamen geen gebruik kunnen worden gemaakt van de vervangingsreserve.¹ Voor het vervolg van mijn betoog zal ik mij, het zij met nadruk opgemerkt, aansluiten bij de gangbare opvattingen over het begrip goodwill.

2 Activering van zelfgeformde goodwill naar bedrijfseconomisch perspectief

In de accountancy literatuur is aandacht geschonken aan de vraag of zelfgeformde goodwill geactiveerd mag worden. Het activeren van zelfgeformde goodwill wees Yang (1927, p. 126)² reeds af op grond van de door hem genoemde criteria met betrekking tot activeren namelijk:

- liquidity;
- realizability;
- stability of value when in excess of cost;
- measurability of value when in excess of cost.

Catlett en Olson (1968, pp. 68–69) wijzen eveneens het activeren van zelfgeformde goodwill af. Zij toetsen de aanvaardbaarheid van een eventuele activering van zelfgeformde goodwill aan het antwoord op de vraag of zo'n activering voorziet in de behoefte aan informatie van de gebruikers van een jaarrekening. In hun visie leidt zo'n acti-

vering slechts tot verwarring en mogelijk zelfs tot misleiding bij die gebruikers. Juist door een activering en afschrijving zou het gepubliceerde winstcijfer degraderen tot een soort normale winst en verdwijnt ook de mogelijkheid een vergelijking te maken tussen verschillende ondernemingen op basis van de gepubliceerde winstcijfers. Ook T.A. Lee (1971) wijst activering af op grond van de waarderingsproblemen die door zo'n activering worden opgeroepen. Ziet het vorenstaande op het activeren van de waarde van zelfgeformde goodwill ook het activeren van de kosten die samenhangen met het vormen van goodwill wordt alom afgewezen.³ Als dragende motivering hiervoor wordt de praktische onmogelijkheid aangevoerd van het in dit verband onderscheid kunnen maken tussen lopende uitgaven en uitgaven die ook betekenis hebben voor de bedrijfsuitoefening in latere jaren.

Daarmee kom ik tot de conclusie dat in de accountancyliteratuur⁴ zowel het activeren van de waarde van zelfgeformde goodwill als het activeren van de kosten ter zake van zelfgeformde goodwill wordt afgewezen.

3 Activering van zelfgeformde goodwill naar Nederlands fiscaalrechtelijk perspectief

In het kader van een beschouwing van deze problematiek past de inleidende opmerking dat de verschillende doeleinden tussen de jaarverslaggeving en de belastingwetgeving de antwoorden die in de accountancyliteratuur, zoals in de vorige paragraaf weergegeven, zijn geformuleerd niet van beslissende betekenis behoeven te zijn bij de beantwoording van de vragen waarmee de belastingwetgeving in relatie tot goodwill worstelt. Zoals in paragraaf 2 reeds is aangegeven dient in dit verband onderscheid gemaakt te worden tussen het activeren van de waarde van zelfgeformde goodwill en het activeren van de gedane uitgaven ter zake van het zelf vormen van goodwill. Voor zover bij het activeren van de waarde van de zelfgeformde goodwill meer wordt geactiveerd dan aan die goodwill toe te rekenen kosten vindt er een winstanticipatie plaats. Krachtens het voorzichtheidsbeginsel dat mede ten grondslag ligt

aan goed koopmansgebruik is een ondernemer nimmer verplicht winst te nemen alvorens het behalen ervan met redelijke zekerheid vaststaat. De vereiste redelijke zekerheid dat deze ongerealiseerde winst daadwerkelijk in de toekomst wordt gerealiseerd zal niet aanwezig zijn. Dienengevolge is men niet verplicht de waarde van zelfgeformde goodwill te activeren. Met betrekking tot de vraag of zo'n activering toegestaan is, kan worden opgemerkt dat weliswaar de Hoge Raad in zijn arrest van 14 juni 1978 (BNB 1979/181) in relatie tot de waardering van een deelneming een hogere waardering dan de kostprijs (en bijgevolg winstanticipatie toestond) niet in strijd met goed koopmansgebruik achtte doch de Hoge Raad heeft deze beslissing uitdrukkelijk gemotiveerd met een verwijzing naar de deelnemingsvrijstelling als gevolg waarvan de opwaardering niet tot heffing van vennootschapsbelasting leidde. Gelet op de verwijzing naar de deelnemingsvrijstelling als gevolg waarvan de herwaardering niet leidt tot belastingheffing, hetgeen niet opgaat voor zelfgeformde goodwill, en gelet op de geringe mate van controleerbaarheid van de jaarlijkse waardering van zelfgeformde goodwill, kan worden aangenomen, dat het in strijd is met goed koopmansgebruik de waarde van zelfgeformde goodwill te activeren.⁵ Met betrekking tot de activering van kosten van zelfgeformde goodwill behoeft echter niet tot dezelfde slotsom gekomen te worden. Met betrekking tot de kosten van een reclamecampagne die ook in latere jaren hun nut zouden afwerpen, heeft de Hoge Raad beslist dat activering verplicht is (Hoge Raad 19 maart 1975, 1976/120). Daaraan deed niet af dat de zekerheid ontbrak dat die reclamekosten zouden leiden tot het maken van winst of tot een winstverhoging in latere jaren. Ik acht deze beslissing ook van belang bij de vraag of kosten van zelfgeformde goodwill geactiveerd dienen te worden. Voor een bevestigende beantwoording van die vraag, dient echter eveneens vast te staan dat het betreft uitgaven met een aanzienlijk beloop (en, doch dat spreekt haast voor zich, voor meerdere jaren van nut zijn). Door de eis te stellen dat het om uitgaven met een aanzienlijk beloop dient te gaan, is de uitvoerbaarheid van zo'n activering gewaarborgd.⁶ Op

deze wijze wordt aan het matchingprincipe recht gedaan. Daarbij zij nog opgemerkt dat de fiscale balans, anders dan in het jaarrekeningenrecht, slechts een hulpfunctie vervult in het kader van de jaarlijkse fiscale winstbepaling, zodat uit dien hoofde aan een activering van de kosten van zelfgevormde goodwill geen bezwaren zijn verbonden.

Tenslotte wil ik in dit verband nog opmerken dat aan het onderscheid tussen zelfgevormde goodwill en gekochte goodwill in het kader van de fiscaliteit nog een aantal gevolgen is verbonden. Ten eerste acht ik de uitsluiting van gekochte goodwill in het kader van de fiscale investeringsfaciliteiten (investeringsaftrek) wel terecht, doch niet ten aanzien van de geactiveerde kosten van zelfgevormde goodwill. Ten tweede kan de afschrijvingsproblematiek met betrekking tot zelfgevormde goodwill en gekochte goodwill niet op dezelfde wijze worden opgelost. Ten aanzien van de geactiveerde kosten van zelfgevormde goodwill wordt de afschrijvingsduur bepaald door de nuttigheidsduur van de uitgaven ten behoeve van het zelf vormen van goodwill. Zoals hierna in paragraaf 4 zal worden bepleit dient de afschrijvingsduur van de kosten van gekochte goodwill bepaald te worden aan de hand van de gehanteerde kapitalisatiefactor.

4 Afschrijvingsproblematiek van gekochte goodwill

Inzake de afschrijvingstermijn van goodwill kan worden geconstateerd dat de goodwill veelal in vijf jaren ten laste van de fiscale winst wordt gebracht. Deze gebruikelijke fiscale afschrijvingstermijn wijkt af van hetgeen in een aantal buitenlandse richtlijnen voor verwerking van goodwill in de commerciële jaarrekening wordt voorgeschreven. In de Verenigde Staten geldt bijvoorbeeld een maximale afschrijvingsduur van veertig jaar, in Australië een maximale afschrijvingstermijn van twintig jaar. In Nederland geldt commercieel in beginsel echter ook een termijn van vijf jaar. Het is meer in overeenstemming met de economische realiteit (en goed koopmansgebruik) indien de economische levensduur van goodwill zo nauwkeurig mogelijk wordt bepaald in plaats van de

hier te lande gebruikelijke termijn van vijf jaar. Anderzijds zij toegegeven dat zo'n bepaling bepaald geen sinecure is. Ik pleit diensgevolge voor een andere forfaitaire benadering. Deze forfaitaire benadering is gebaseerd op het uitgangspunt dat:

'The goodwill for which the purchaser has given consideration is expected to contribute to (or enhance) the profits so anticipated otherwise the purchaser would not be willing to pay the excess over the value of the individual assets required to acquire the target company. Under this approach goodwill should be written off over the number of years for which profits are anticipated.'⁷

Op basis van het hiervoor omschreven uitgangspunt, gevoegd bij de veronderstelling dat de waarde van een gekochte onderneming is bepaald door middel van de rentabiliteitswaarde kan mathematisch worden aangetoond,⁸ dat 90% van de rentabiliteitswaarde terugverdiend wordt in een periode die gerelateerd is aan de kapitalisatievoet die gebruikt is bij de bepaling van de waarde van de onderneming. Deze rekenkundige herleiding levert als vuistregel op, dat de afschrijvingsperiode voor de gekochte goodwill kan worden gesteld op 2,5 x de gehanteerde kapitalisatievoet. Op deze plaats zij nog opgemerkt dat in het discussiestuk (1980) wordt bepleit een maximale afschrijvingsduur van 40 jaar te hanteren bij hoge kapitalisatievoeten.

De afleiding van de hiervoor weergegeven vuistregel gaat uit van een eeuwigdurende nettowinst. Indien deze veronderstelling niet opgaat, kan de afschrijvingsduur bepaald worden aan de hand van de gebruikte factor in relatie tot de gemiddeld te verwachten overwinst in combinatie met de rentabiliteitseis. Aan de hand van deze factoren kan bepaald worden welke periode, waarover de te verwachten overwinsten zich zullen uitstrekken, ten grondslag heeft gelegen aan de vaststelling van de hoogte van de koopsom voor de goodwill. Het ligt in de rede dat deze periode ook de lengte van de afschrijvingsperiode bepaalt.

Ter illustratie volgt hierna een tabel die bij een wisselende hoogte van de kapitalisatievoet, bij drie verschillende rekenrentes, de omvang van de afschrijvingsduur vaststelt. Daarbij past nog

wel de kanttekening dat, indien de koopsom van de goodwill niet bepaald is aan de hand van de te verwachten gemiddelde overwinst, doch bijvoorbeeld aan de hand van de omzet of de te verwachten winst (voor aftrek van ondernemersloon en rente eigen vermogen), de impliciet gehanteerde kapitalisatiefactor berekend moet worden aan de hand van de (te schatten) gemiddelde overwinst.

Kapitalisatievoet ^a	Rekenrente		
	8%	10%	12%
Afschrijvingstermijn in jaren			
2	2,5	2,5	2,5
3	4	4	4
4	5	5,5	6
5	7	7,5	8
6	9	10	11
7	11	13	16
8	13	17	28

5 Conclusies

In dit opstel wordt de vervanging bepleit van de term 'gekochte goodwill' door 'positief activeringsverschil'. Met betrekking tot de uitgaven van zelfgevoormde goodwill wordt, in het kader van de fiscale winstbepaling, verdedigd deze uitgaven, mits zij een aanzienlijk beloop hebben en hun nut zich over meerdere jaren uitstrekt, te activeren. Tenslotte heeft de hier te lande, zowel commercieel als fiscaal, gebruikelijke, afschrijvingstermijn van vijf jaar in de ogen van de auteur een te forfaitair karakter. Met behulp van de bij de koop van de goodwill gehanteerde kapitalisatiefactor kan op relatief eenvoudige wijze een meer realistische afschrijvingsduur worden bepaald.

Literatuur

- Accounting Principles Board (1970), *Opinion no. 17 'Intangible Assets'*.
 Accounting Standards Board (1984), *Accounting for goodwill (AAS 18)*.
 Accounting Standards Committee (1980), A discussion paper: accounting for goodwill, *Accountancy*, pp. 108–120.

- George R. Catlett en Norman O. Olson (1968), Accounting for Goodwill, *Accounting Research Study* no. 10, AICPA.
 R.A. Dijkster (1942), De waardebepaling van den goodwill en de afschrijving op den goodwill, *De Naamloze Vennootschap*, XXIIe jrg.
 Reg S. Gynther (1969), Some 'Conceptualizing' on Goodwill, *The Accounting Review*, pp. 247–254.
 Eldon S. Hendriksen (1982), *Accounting Theory*, Fourth Edition, Richard D. Irwin Inc.
 T.A. Lee (1971), Goodwill an Example of Will-o'-the-Whip Accounting, *Accounting and Business Research*, pp. 318–328.
 George O. May (1957), Business Combinations: An Alternate View, *Journal of Accountancy*, pp. 33–36.
 Malcolm C. Miller (1973), Goodwill – an aggregation issue, *The Accounting Review*, pp. 280–291.
 J.M. Yang (1927), *Goodwill and other Intangibles*, The Ronald Press Company, New York, Reprint Edition by Arno Press Inc. 1978.

Noten

- 1 Dit laat echter onverlet dat men in voorkomende gevallen een beroep kan doen op de zogenaamde ruilarresten.
- 2 Daarbij zij nog aangetekend dat een aantal auteurs activering afwijst om reden dat goodwill geen activum ('asset') vormt. In dat verband kan gewezen worden op de opvattingen van Raymond J. Chambers (Accounting, Evaluation and Economic Behavior, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1966, pp. 209–212) en J.E. Sands (Wealth, Income and Intangibles, University of Toronto Press, Ontario, 1963, p. 183).
- 3 George R. Catlett en Norman O. Olson, Accounting for goodwill, t.a.p. p. 72. Eldon S. Hendriksen, Accounting Theory, Fourth Edition, Richard D. Irwin Inc., 1982, p. 438. Hier te lande kan gewezen worden op R.A. Dijkster, De waardebepaling van den goodwill en de afschrijving op den goodwill, *De Naamloze Vennootschap*, XXIIe jrg. 1942, p. 124.
- 4 Ook in de jaarverslaggeving wordt activering van de kosten van zelfgevoormde goodwill afgewezen. Vergelijk: Accounting Principles Board, Opinion no. 17 'Intangible Assets', paragraaf 24; Statement of Accounting Standards, Accounting for goodwill (AAS 18), paragraaf 36.
- 5 Een aanwijzing voor de juistheid van dit standpunt kan nog worden ontleend aan Hoge Raad 3 juni 1954, BNB 1954/226.
- 6 Veelal zullen in dit soort situaties slechts de kosten van enkele specifieke, makkelijk aanwijsbare, onzelfstandige onderdelen van een onderneming (goodwillfactoren) geactiveerd worden. Dit heeft tot gevolg dat indien de geactiveerde onkostenpost met goodwill wordt aangeduid, gerealiseerd dient te worden dat deze post slechts een aantal onderdelen bevat uit de totale verzameling van factoren die te zamen de zelfgevoormde goodwill vormen (al dan niet geactiveerd).
- 7 Accounting Standards Committee, a discussion paper: accounting for goodwill, *Accountancy*, august 1980, p. 112.
- 8 Accounting Standards Committee, a discussion paper: accounting for goodwill, appendix 4, *Accountancy*, august 1980, pp. 118–120.
- 9 Gedefinieerd als het bedrag dat voor de goodwill is betaald gedeeld door de gemiddeld te verwachten overwinst.